

Gisteren, vandaag, morgen

EUROPA IN DETAIL

Dinsdag is het de Dag van Europa. Op 9 mei 1950 loste de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Robert Schuman, met zijn Verklaring het startschot voor een revolutionaire verandering. Nationale regeringen in Europa zouden bevoegdheden gaan overdragen aan een nieuwe supranationale Europese Autoriteit, en zo onomkeerbaar toegroeien naar een steeds hechter Europees verband. Allereerst werd deze nieuwe samenwerking toegepast op het kolen- en staalbeleid, later zouden andere beleidsterreinen volgen. De Schuman-verklaring kwam niet uit de lucht vallen. Europa had twee wereldoorlogen achter zich. De verwoesting en ontredde waren zo diep, dat vele duizenden Europeanen hun continent de rug toekeerden en voorgoed emigreerden. Tegelijkertijd groeide binnen de Europese politiek het besef, dat er lessen getrokken moesten worden: een drastische wijziging in het politieke bestel, zodat een herhaling van 1914-1918 en 1940-1945 onmogelijk zou worden. Het Europese ideaal, supranationaal en federaal, voorzag in deze behoefte. Zo'n Europa zou de gevaren van het nationalisme voorgoed beteugelen, en vrede, welvaart, vrijheid, democratie en rechtsstaat garanderen. De Schuman-verklaring bleef niet bij mooie woorden, maar werd omgezet in daden. De bereidheid van de nationale regeringen om macht af te staan aan 'Europa' was zeer reëel, en opmerkelijk. Amerikaanse dollars – het Marshall-plan – en Russische dreiging – het Rode Leger, de communistische machtsvernames – gaven daarbij een flinke duw in de rug.

Tussen 1950 en 2006 is 'Europa' op vrijwel ieder beleidsterrein een erkend, en vaak onmisbaar, onderdeel van de bestuurlijke machine geworden. Toch was dit een proces van horten en stoten. Al snel werd duidelijk, dat de nationale politiek – om te beginnen de Franse – scherpe grenzen stelde aan de Europese integratie. Alleen wanneer verdere integratie voor de nationale politici te verenigen was met het nationale belang, kon men verder. Europa kwam gaandeweg terecht in de rol van melkkoe en/of zondebok. In de jaren '70 zakte de gemeenschappelijke Europese markt steeds meer weg. Het aantal lidstaten groeide, maar ook de onenigheid.

De belangrijkste omslag voor de Europese samenwerking viel eind jaren '80 en begin jaren '90. Dat kwam door twee grote politieke feiten: het internationale bedrijfsleven dreigde zich af

te keren van Europa, en de communistische regimes in Midden- en Oost-Europa zakten ineen, toen de bescherming van de Sowjet-Unie wegviel.

Toetreding van de voormalige communistische landen en versnelde integratie op allerlei beleidsterreinen – inclusief invoering van de euro – werden noodzakelijk. Nieuwe verdragen – 'Maastricht', aangevuld met 'Amsterdam' en 'Nice' – boden een juridische kader.

Hoe staat Europa er vandaag voor? Vergelijken met 1950 is de EU veel groter geworden: meer lidstaten (van zes naar vijftientig) en meer beleidsterreinen (van 'kolen en staal' naar 'zo ongeveer alles'). In de wereld van na de Koude Oorlog zijn landsgrenzen poreus geworden en beseft iedere overheid, dat internationale samenwerking onmisbaar is voor de effectieve oplossing van allerlei problemen. 'Europa' is vanzelfsprekend geworden. Het gemak van de euro, het reizen, wonen en werken over landsgrenzen heen, zijn verworvenheden waarbij men nauwelijks stilstaat – net als democratie, welvaart, vrede en rechtsstaat. Eigenlijk ben je Europeaan, zonder dat je het zelf in de gaten hebt.

Toch zijn er grote problemen met de Europese integratie. De verschillen binnen Europa nemen toe. Rijke regio's tegenover arme, expansieve tegenover kwetsbare, kleine tegenover grote lidstaten, grote verschillen in politieke verwachtingen van/ambities met 'Europa', een publieke opinie vol behoudzucht, wantrouwen en angst, en een EU-grondwetdiscussie die niet vlotten wil.

Wat moet er gebeuren in het Europa van morgen? Onze politici – Europees, maar ook nationaal, regionaal en lokaal – moeten aan de burgers duidelijk maken, wat de betekenis is van Europese samenwerking en dat die allesbehalve vanzelf spreekt. Dat Europa niet gemist kan worden, dat een terugval in nationalisme voor niemand goed is. Dat Europese samenwerking niet een arena is van 'winnaars' en 'verliezers', maar juist grote kansen biedt voor alle Europeanen. Kortom, de meerwaarde van Europees denken en werken. Nog veel te doen dus, morgen.

Ben Hoetjes

De auteur is politicoloog-bestuurskundige en hoogleraar aan de Universiteit Maastricht en lector aan de Haagse Hogeschool.

